

TÜDRUKUD, VÄRAVAD, SENSATSIOONID

**Olgu Kálmán või Abraham –
operett on praegu populaarsem kui kunagi varem:
„Tsirkusprintsess“ Tallinnas,
„Roxy ja tema imemeeskond“ Dortmundis,
„Silva“ („Tšaardašivürstinna“) Gelsenkirchenis**

Autor: Michael Struck-Schloen

Magusa naeratusega siristab ta Emmerich Kálmáni meloodiaid laulda. Trambib, naerab, stepib. Lendab läbi õhu, lükkab oma tantsupartneri tünni ja tantsib ilma pikema jututa ühe naisega tšaardaši edasi: Marika Röck esines Sylva Varescu rollis filmis „Tšaardašivürstinna“, mille väntas tema mees Georg Jacoby 1950ndate aastate alguses. Tulehark, kes hüppas natside muusikafilmist otse päraštšõja-aegsesse operetirevüüsse, kusjuures ta võttis kaasa ka „unistuste partneri“ Johannes Heestersi (kuigi ta mõjus oma 47 eluaastaga Hallodri Edwini jaoks juba natuke vanana). Pärast sõda oli operett, täis sõjajärgset tõemeelsust, murdunud ja osadeks jagunenud Saksamaal kollektiivse unustamise ja meeoleu turgutamise teenistuses. Ainult filmi tantsustseenides kerkib üles see ülekuumenenud, vulkaaniline temperament, mida tänapäeva lavadel asjatult otsitakse. Siis võib järsku tajuda, millisel ebakindlal ajal Kálmán või Paul Abraham kunagi oma teoseid komponeerisid.

See, et Saksa operetilavastused toonitasid pikka aega eelnevalt läbielatud ühiskonnavormide süsteemi kandvat ja mitte habrast iseloomu, viib lavastajad tänapäeval kimbatusse. Sest publik tunnetab operetti ikka veel kui ideaalset kohta, et põgeneda argipäevast. Ja ülesanne, destilleerida vanade šlaagrite tolmunud populaarsusest tõeterasid 21. sajandi elutunnetuse kohta, on keerukas, kuna see nõuab poliitilise hoiaku ja ajaloolise kujunemise kõrval lavalist käsitööd, mis ei ole iga operi- või teatrilavastaja käsutuses.

Siirdume kõigepealt talvisesse Tallinnasse ja Eesti Rahvusooperi 1906. a avatud monumentaalehitisse maalilise vanalinna väravate ees. Juugendstiiliga koketeeriv maja on renoveeritud, fuajees jälgivad endiste lauljate ja tantsijate büstid esietenduse elegantselt rõivastatud publikut. „Meil ei ole aastasadade pikkust traditsiooni nagu Venemaal või Kesk-Euroopas“, ütleb teatrijuht Aivar Mäe, kes on alates aastast 2009 muusika- ja balletiteatrit juhtinud. „Tänaseni ei ole meil nõ *High Society*’t. Rahva jaoks on ooper osa ühiskondlikust elust – operett samuti.“

Ja seetõttu on igal hooajal mängukavas üks operett – sel aastal Emmerich Kálmáni „Tsirkusprintsess“. Enne kui eesriie vabastab abstraktsioonini lihtsa lava koos maneežirõnga ja vihjavate rekvisiitidega, astub ooperijuht publiku ette ja teatab prominentsest külalisest: Kálmáni tütar Yvonne, kes reisib oma isa teoste lavaletoomiste puhul kogu maailmas ringi, annab ka Tallinnas oma auavalduse. Mida ta kogeb, on traditsiooniline ooperiteater armastusväärseimas mõttes: värvikirevate kostüümide, tsirkuserahva, husaaride, vene vürstide, Viini preilide ja kapriisete

hotellidirektoritega – tükk rahvateatrist, mida lauldakse ja kõneldakse maja parimas koosseisus loomulikult eesti keeles. Sealjuures on ingliskeelsetes subtiitrites puudus nii mõnestki meeldejäävast laulutekstist ja vaimukast mõttest. Teatrijuht Mäel on juba selgitused käepärast: „Meie, eestlased, naerame teiste asjade üle kui viinlased või berliinlased. Ja me vajame rohkem aega ...“

Lavastaja Thomas Mittmann värskendas Tallinnas oma viimast, vabaõhufestivali „Coburgi suveoperett“ jaoks tehtud lavastust, milles Eesti publik ei tohiks liiga otseste poliitiliste või frivoolsete alatoonide üle kurta. Langenud aadliku ja tsirkuseratsutaja Mister X-i („Kaks muinasjutusilma“) rollis ei astunud seekord küll lavale tenor, vaid teatri bariton René Soom, kes nii oma hääle kui maskiga kutsus esile mälestuse Eesti 50ndate-60ndate aastate laulutähest Georg Otsast (1920-1975), kes ei andnud oma põhikapitali mitte ainult oma repertuaari suurte rollide, alates Don Giovannist kuni Jagoni, vaid ka kergema valdkonna käsutusse, kuni vene rahvalauludeni välja. 1958. aastal vändatud nõukogude filmi „Tsirkusprintsess“ kaudu sai Ots oma rahva jaoks surematuks – kunstnik, kes laveeris pidevalt oma lojaalsusega nõukogude okupantide ja oma rahva vahel. Aga tõenäoliselt oleks vaja olnud Peter Konwitschny't, tekitamaks lühist nende identiteediprobleemide ja laval olevate Mister X-i omade vahel.

Kálmán kaasas 1926. a „Tsirkusprintsessi“ võrreldes oma varasemate menutükkidega „Silva“ („Tšaardašivürstinna“) ja „Krahvinna Mariza“ oluliselt rohkem show-elemente ja moodsaid tantse. Üheks kõrghetkeks arenemisel revüü- ja jazzoperiks, mis 1933. a natside poolt äkiliselt seisati, olid ungarlase Paul Abrahami alates 1930. aastast nagu loomeuimas välja toodud lavateosed – „Viktoria ja tema husaar“, „Havai lill“ ja „Savoy ball“. Isegi rassismi eest Saksamaal pagenduses olles jätkas Abraham dadaistlikult üle vindi keeratud ülimalt ajakohase temaatikaga opereti liini, kuni ta ka oma kodumaalt pagendati. Viimaste edulugude hulka kuulus „muusikaline jalgpallijant“ „Roxy ja tema imemeeskond“, mis esietendus 1936. aasta lõpus Budapestis ungari keeles (nime all „3:1 armastuse kasuks“) ja märtsis 1937 saksa keeles Viini teatris. Võib ju olla, et Dortmundi Ooperiteater pani kaua unustatud teose mängukavva siis, kui kohalikul jalgpalliklubil veel hästi läks – igatahes kujunes paljutöötavatest märksõnadest „jalgpall“ ja „Paul Abraham“ ka pärast Dortmundi Borussia ja juhtunud väike teatrisensatsioon.

Hull idee, lasta kogu jalgpallimeeskonnal esineda, oli tüüpiline Abrahami segu suurushullustusest ja päevapoliitilisest naljast. Sest loomulikult vihjab pealkiri Austria jalgpalli rahvusmeeskonna hiilgeaegadele aastatel 1931 kuni 1933, mil „imemeeskond“ surus põlvili tugevaimad konkurendid Euroopas (sealhulgas Saksamaa, võit 6:0). Abrahami „Roxys“ läheb spordivaimul, mida samastatakse pidevalt ka meheliku jõuga ja millega käiakse kerglaselt ümber, alguses halvasti: meeskond kaotas šotlastele, treener parun Szatmary (Abrahamil ei kamanda parunid enam maavaldusi, vaid spordiklubisid) korraldab treeninglaagri täieliku abstinentsi tingimustes. Selle vastu ei tõsta mässu mitte ainult meeskond, vaid ka Šoti ärimehe tütar Roxy (Dortmundis oivaline Emily Newton; vt kaanepilti), kes põgeneb ähvardava ühe tobuga abiellumise eest ja liitub jalgpalluritega. Tõsi on, et mänguplatsile ilmub

veel ka kogu tüdrukute internaatkool: Abrahami operettides on väheusutav just piisavalt tõeline.

Thomas Enzinger lavastas farsi tempo ja naljaga, Dortmundi koosseis tõestab ekstraklassilist meeskonnavaimu. Tantsitakse hoogsalt, rahvuslikke ja poliitilisi klišeesisid kasutatakse rikkalikult, hingestatud laulud, koorid ja tantsud korvavad nii mõnegi soikuva dialoogi. Abrahami karjääri lõpus kujutab „Roxy ja tema imemeeskond“ veelkord kõigi võimaluste demonstreerimist, mis muutis opereti sajandi esimesel poolel kõige laiemalt levinud lavavormiks.

Sellise 76 aastat hiljem toimunud taaselustamise eest (tervikettekannetest ei ole pärast sõda tõendeid) peame olema tänulikud kahele teatrientusiastile, kelle silmis on opereti „arianiseerimine“ pärast 1933. aastat koos oma keeldude, sisuliste „puhastamiste“ ja instrumentaalse retuššimisega selle žanri vägistamine. Sealjuures ei saanud Matthias Griminger ja Henning Hagedorn „Roxy“ korral kasutada originaalpartituuri, vaid ainult ühte Saksa klaveripartiid ja Ungari orkestri partiisid ning toetuda filmile „3:1 armastuse kasuks“, mille jaoks Abraham komponeeris küll uue eelmängu ja täiendava muusika. Kokkupandud materjal arranžeeriti Abrahami enda tava kohaselt, kusjuures orkestriaugus on saanud kokku instrumentide sigri-migri alustades klaverist, saksofonist ja susafonist (!) kuni trummikomplekti ja ukuleleni välja. Tulemuseks on äärmiselt värvikas kõlapilt, mida mõne eksperdiga täiendatud Dortmundi Filharmoonia mängis dirigent Philipp Armbrusteri käe all kaasakiskuvalt – vahel ka vabalt improviseerides.

Erinevalt Dortmundi „Roxy“ meelelahutuse üleküllusest käsutab uuema operetiproduktiooni juures Gelsenkircheni muusikateatris seda valdkonda režiiteatri tõsidus. Dietrich W. Hilsdorf, üks piirkonna usinamaid ooperilavastajaid, kes avastab inimeste kuulekust ennekõike Händeli, Mozarti ja Verdi loomingus, paigutas Kálmáni „Tšaardašivürstinna“ aastasse 1915, Viini esietenduse aastasse. Kuid erinevalt Peter Konwitschny'ist, kes jättis oma Dresdeni lavastuse juures 1999. aastal Austria-Ungari ühiskonna väga konkreetset sõjapurustuste meelevalda, muundades lava järk-järgult lahinguväljaks, jääb Hilsdorf lavaliste tegevuspaikade juurde. Esimese vaatuse Budapesti varietee, kus areneb seisusele mittevastav flirt šansonetilaulja Sylva ja aadlike järeltulija Edwini vahel, muteerub Dieter Richteri lavapildis Budapesti ja Viini vahel sõitva Orient-Expressi restoranvagoniks. Seal omandab reisi kulg lõbujanuliste härrade ja laulukohviku (*Chantant*) tüdrukute vahel juba selgemaid piirjooni: orientatsioonita ja ooteseisundis (teise vaatuse tegevus toimub ühe Viini raudteejaama ootesaalis), lõpuks lausa allakäigul, kui vagun täitub sõduritega ja parooliks saab „Serbia peab surema“ (*Serbien muss sterbien*).

Need lavastuslikult kütkestavad eeldused tuleks täita inimestega, kes kehastavad ja kogevad rööbastelt maha jooksnud ühiskonna ebakindlust. Siinkohal saavad aga muidu nii leidlikul lavastajal ideed kiiresti otsa, isiksused arenevad vaevumärgatavalt, dialoogid mõjuvad jäigalt, vaimukused kulunult. Kahjuks oli ka erakordne muusikaline tase täheldatav ainult *buffo*-paari juures (Dorin Rahardja heast perekonnast pärit

kihlatuna ja E. Mark Murphy tõeliselt koomilise Bonina); peale selle oli problemaatiline otsus jätta koreograafiline osa Gelsenkircheni balletiteatri endise juhi Bernd Schiadowski õlule, kes saatis tüdrukud (mees- ja naissoost) oma küllaltki kohmakalt rabelevate liigutustega koperdades lavale. Ei, tänapäeval ei ole enam vaja just Marika Rökki, kuid võib-olla siiski sellist lavastusmeeskonda, kes valdab laulu, kõneteatri ja tantsu kokkukulatamist, mis teeb operetist omaette žanri teiselpool ooperit.

Kálmán: „Tsirkusprintsess“

TALLINN

Esietendus 3. jaanuaril 2015

Dirigent: Lauri Sirp

Lavastaja: Thomas Mittmann

Kunstnik: Gilberto Giardini

Koreograaf: Marina Kesler

Solistid: Janne Sevtsenko (Fedora Palinska), René Soom (Mister X), Andero Ermel (Toni Schlumberger), Hanna-Liina Võsa (Mabel Gibson), Jassi Zahharov (Sergius Wladimir) jt

www.opera.ee

Abraham: „Roxy ja tema imemeeskond“

DORTMUND

Esietendus 29. novembril

Külalastatud etendus 13. detsembril 2014

Dirigent: Philipp Armbruster

Lavastaja: Thomas Enzinger

Kunstnik: Toto

Koreograaf: Ramesh Nair

Solistid: Hannes Brock (Sam Cheswick), Emily Newton (Roxy), Fritz Steinbacher (Bobby), Lucian Krasznec (Gjurka), Frank Voß (parun Szatmary), Johanna Schoppa (Aranka von Tötössy) jt.

www.theaterde.de

Kálmán: „Silva“ („Tšaardašivürstinna“)

GELSENKIRCHEN

Esietendus 19. detsembril 2014

Dirigent: Svetoslav Borisov

Lavastaja: Dietrich W. Hilsdorf

Lavakujundus: Dieter Richter

Koreograaf: Bernd Schindowski

Kostüümikunstnik: Renate Schmitzer

Solistid: Petra Schmidt (Sylva Varescu), E. Mark Murphy (Boni), Joachim G. Maaß (Feri Bácsi), Peter Schöne (Edwin), Dorin Rahardja (Anastasia) jt.

www.musiktheater-im-revier.de